

Inleiding

Het Britse establishment wordt uitgekleet en zonder waarschuwing tentoongesteld op het podium. Het publiek hapt naar adem: voor hen staat een bekende, maar nu, onder de ontluisterende glans van de spots, wordt zijn werkelijke karakter blootgelegd. Maar, zo snel als die figuur is verschenen, zo snel ook valt het doek weer en verdwijnt hij waar hij thuishoort: achter de schermen.

Dat leek telkens het scenario te zijn tijdens de grote crisissen die de laatste jaren de steunpilaren van de Britse machtscentra aan het wankelen hebben gebracht. In 2008, toen de hebzucht van een losgeslagen Londense City een economische vuurstorm hielp ontketenen, kon je de overheersende stemming samenvatten in een grap die toen de ronde deed: 'Hoe zou je twaalf bankiers op de bodem van de zee omschrijven? Een goede start.' De jaren nadien werden de machtigen geteisterd door schandaal na schandaal. Parlementsleden waren al geen publiekslievelingen, maar ze werden echt gehaat nadat bekend raakte dat ze zich belastinggeld hadden toegeëigend voor hun parlementaire uitgaven, waaronder breedbeeld-tv's, een tweede woning, eendenhokken, pornofilms en de aanleg van slotgrachten. Ondertussen raakte de Britse politiek verwickeld in een schijnbaar eindeloze reeks crisissen, variërend van de dood van onschuldigen tot het erin luizen van een Conservatief kabinetslid. Het bracht een politiecultuur van samenzwering en potjes toedekken aan het licht. En na de onthullingen over het systematisch af luisteren van telefoons door de tabloid *News of the World* van krantenmagnaat Rupert Murdoch, werd de macht van de media onderwerp van het debat in de straat. Het licht begon te schijnen op de duistere connecties tussen de politieke elite, de mediabaronnen en de politie, zeker na de revelaties over verwennerij van politieofficieren door Murdochkranten met eetfestijnen, afspraken rond aanwervingen, geheime bijeenkomsten en steekpenningen.

Na deze zondvloed van schandalen stelt zich dringender dan ooit de vraag wie werkelijk regeert en wat zij in het schild voeren. Britse

burgers wordt geleerd dat ze in een bloeiende democratie leven, in een natie waar alle staatszaken vrijelijk door de wil van het volk worden beslist. ‘Er is zoveel waarop we in dit land trots kunnen zijn’, verklaarde de Britse eerste minister David Cameron in 2012 voor het Lagerhuis, niet zonder enige zelfvoldaanheid. ‘De oudste democratie in de wereld, de vrije meningsuiting, een vrije pers, een open en gezond publiek debat.’¹ We genieten uiteraard van hard bevochten rechten en vrijheden, die we in de loop van de geschiedenis van dit land ten koste van zware offers op de machtigen hebben verworven. Maar onze democratie is een precair iets. Ze botst constant met de gevestigde belangen van zij die macht bezitten, met andere woorden met degenen die het establishment vormen. Alhoewel deze term is ingeburgerd en te pas en te onpas gebruikt wordt, weten we niet echt wie of wat ‘het establishment’ is of hoe het eruitziet. En dat komt de leden ervan maar al te goed uit.

Staar naar een wit blad papier met een inktvlek op en misschien ga je de contouren van een beeltenis waarnemen. Maar laat iemand anders naar dezelfde vlek kijken en hij zal er misschien iets anders in zien. Wat we zien, vertelt meer over onszelf dan over de inktvlek. Deze oefening staat bekend als de ‘Rorschachtest’, en hetzelfde principe is van toepassing als we het establishment onder de loep nemen.

‘Het establishment’ is een term die dikwijls losjes gebruikt wordt in de betekenis van ‘zij die macht over mij uitoefenen en tegen wie ik iets heb’. Dit boek wil inderdaad een groep mensen met de vinger wijzen: zij zijn veelal niet verkozen en moeten zich niet verantwoorden, maar ze delen wel de lakens uit. Dat lukt hen niet alleen door hun rijkdom en macht, maar ook door hun gedachtegoed en mentaliteit, die hun gedrag dicteren. Maar je moet niet lang zoeken om vastgeroeste en totaal verschillende opvattingen over het establishment te vinden en over wat het vertegenwoordigt, waaruit het is samengesteld en wie ervan wordt uitgesloten.

Hoewel de rechtse *Daily Mail* de tweede meest gelezen krant in Groot-Brittannië is en een grote rol speelt in het politieke debat, trekt

de redactie regelmatig van leer tegen wat zij ziet als ‘het establishment’. Volgens de voormalige *Mail*-columniste Melanie Philips – een journaliste die in de loop van haar carrière de verrassende maar niet ongewone metamorfose onderging van liberaal naar hevig conservatief – zijn het nu de hippe jongeren van de *sixties* die de dans leiden. ‘Maar het is bizar dat die revolutionairen nooit volwassen zijn geworden’, schreef ze in een column. ‘Terwijl deze generatie van naoorlogse babyboomers ouder is geworden, blijft ze zich vastklampen aan het infantilisme van haar jeugd. Maar nu is die generatie uitgegroeid tot het establishment van dit land. In de ganse professionele sector, van de universiteiten over de politie tot de overheidsdiensten en het gerechtsapparaat, is die generatie naar de top opgeklommen.’ Peter Hitchens, een voormalige revolutionaire trotskist die met de wind meedraaide en polemist werd van de conservatieve *Mail on Sunday*, gelooft dan weer dat het establishment een opvangcentrum is voor moreel ontspoorde. ‘Druggebruik is er namelijk geen randgebeuren’, schreef hij. ‘Het is de geheime ondeugd van het hele Britse establishment.’ Stel je de elite maar eens voor, gebogen over een keukentafel, cocaïne opsnuivend met een kredietkaart. Het vormt een frappant beeld, maar het is er een zonder bewijs. Maar omdat ‘het establishment’ zo’n ongrijpbaar concept is, zijn zulke samenzweringstheorieën onvermijdelijk.

Zelfs zij die hun carrière startten als politieke stokebranden maar later terechtkwamen in echte machtsposities, lagen in de knoop met de betekenis van ‘het establishment’. John Prescott was ooit kelner in de koopvaardijvloot en lid van radicaal links. In 1966 lag hij mee aan de basis van een staking bij de zeemannen, volgens toenmalig eerste minister Harold Wilson het werk van een ‘hechte groep politieke provocateurs’. Dertig jaar later verhuisde Prescott finaal van links naar het centrum als een sleutelfiguur in Tony Blairs New Labour-project: hij werd vicepremier. In 2010 verliet hij het Lagerhuis en ging hij zetelen in het Hogerhuis, een instelling waartegen hij jarenlang campagne had gevoerd om ze af te schaffen. ‘Groot-Brittannië wordt nog altijd geregeerd door de elite’, schreef hij in 2013 in een column in de *Daily Mirror*. ‘Zij die rijk geboren worden en het zich kunnen veroorloven om zich in

geprivilegieerde netwerken in te kopen, zullen het establishment blijven domineren.’ Prescotts standpunt houdt in dat iemand van eenvoudige afkomst, zoals hijzelf, automatisch uitgesloten is van lidmaatschap van het establishment. Alleen zij die geboren worden met de beste kaarten komen in aanmerking voor dat label. Het is een perceptie die sommige leden van het establishment toelaat zichzelf ervan te overtuigen dat ze er helemaal geen deel van uitmaken.

Al de verschillende definities van het establishment hebben één ding gemeen: ze zijn altijd pejoratief. Je zou dus denken dat maar weinig mensen geneigd zouden zijn om toe te geven dat ze lid zijn van zo’n verguisde club. Maar sommige machtige figuren hebben daarover helemaal geen scrupules. Toen ik door de patricische Lord Butler in zijn pied-à-terre in het centrum van Londen met een stevige handdruk werd begroet, kon ik moeilijk aan het gevoel ontsnappen dat hij geboren was om te regeren. Toen hij student in Oxford was, deed het gerucht de ronde – vermoedelijk slechts half als grap – dat al wie hem durfde te tackelen op het rugbyveld, riskeerde dat zijn toekomstige carrière een flinke klap kreeg. Butler was de privésecretaris van een rits eerste ministers, onder wie Edward Heath, Harold Wilson en Margaret Thatcher. Tot hij opstapte onder Tony Blair was hij de oudste ambtenaar van het land. Hij verpersoonlijkte de intimiderende, lichtjes versleten zelfzekerheid eigen aan machthebbers. Terwijl zijn meid bezig was in de keuken, vroeg ik hem of hij zichzelf als een deel van het establishment beschouwde. Zonder te knippen antwoordde hij: ‘Ja.’ Al bleef hij vaag in zijn uitleg over wat het establishment dan precies is: ‘Wel, ik meen dat ik in deze kwestie beschikte over een geprivilegieerde achtergrond, die me bij heel wat mensen geïntroduceerd heeft. Ik had het geluk om me op het juiste moment op de juiste plaats te bevinden. Dus ja, ik denk dat ik deel uitmaak van een groep van wie velen macht hebben of macht gehad hebben.’

Je zou de gangbare denkbeelden over het establishment als volgt kunnen samenvatten. Rechts ziet het eerder als de nationale verspreider van een overheersend, moreel corrupt sociaal liberalisme. Voor links betekent het meestal het netwerk van oud-studenten van prestigieuze

privéscholen en Oxbridge* dat de sleutelinstellingen van het Britse politieke leven domineert. Het ‘establishment’ blijft een inktvlek...

En wat versta ik zelf onder ‘het establishment’? Het establishment van vandaag bestaat, zoals dat altijd al het geval is geweest, uit machtige groepen die hun positie moeten afschermen vermits in een democratie ongeveer de ganse volwassen bevolking het recht heeft om zijn stem uit te brengen. Het establishment doet zijn best om namens deze groepen de democratie te ‘managen’ zodat het zeker kan zijn dat zijn eigen belangen niet in gevaar worden gebracht. Dat kun je gerust zien als het inbouwen van een branddeur die hen afschermt van de rest van de bevolking. Of zoals de rechtse blogger en columnist met goede connecties Paul Staines het goedkeurend stelt: ‘We hebben nu al bijna een eeuw algemeen stemrecht, en wat er gebeurt, is dat het kapitaal manieren vindt om zich te beschermen tegen de stemgerechtigden.’

In de negentiende eeuw, toen alle krachten werden gebundeld om het algemeen stemrecht te realiseren, was de schrik om het hart van de geprivilegieerde kringen geslagen. De uitbreiding van het stemrecht naar de arme mensen zou een dodelijke bedreiging vormen voor hun eigen positie omdat de lagere rangen van de maatschappij hun nieuw verworven stem zouden gebruiken om macht en rijkdom van de top af te nemen en te herverdelen onder het kiezersvolk. ‘Met betrekking tot de werkende klassen heb ik in dit Huis veel gehoord wat, ik geef het toe, me vrees inboezemt’, verklaarde Conservatief staatsman Lord Salisbury in 1866 in het parlement als reactie op de plannen om het stemrecht uit te breiden. De werkende klassen stemrecht geven, verzekerde hij, zou hen in de verleiding brengen om ‘wetten te stemmen over belastingen en eigendomsrechten die voor hen voordelig zijn en dus gevaarlijk voor al de andere klassen’. En hij legde uit: ‘Hoe kleiner het bezit, hoe groter de kans dat het stemrecht zal misbruikt worden.’ Met andere woorden: hoe

* ‘Oxbridge’ is een term die in Groot-Brittannië gebruikt wordt om tegelijk naar de universiteiten van Oxford en Cambridge te verwijzen, en bij uitbreiding naar hun studenten, vaak met de negatieve bijklank van sociale en intellectuele superioriteit. (noot van de vertaler, n.v.d.v.)

armer de burger, hoe gevaarlijker het is om hem stemrecht te geven.² Maar de regerende elites waren verlamd door een nog grotere angst, namelijk dat het blijven weigeren van het stemrecht zou uitlopen op een sociale revolutie. Tegen 1918 voerden ze daarom het stemrecht in voor alle mannen en sommige vrouwen.

De ongerustheid van de tegenstanders van algemeen stemrecht in de negentiende eeuw was niet totaal ongegrond. In de decennia na de Tweede Wereldoorlog werden inderdaad verschillende maatregelen van kracht die de voordelen van de machtigen beperkten, zoals hogere belastingen en strengere regelgeving voor private ondernemingen. Dat waren per slot van rekening de verzuchtingen van de nieuwe stemgerechtigden. Maar vandaag zien we dat vele van deze maatregelen terugschroefd zijn of ter discussie staan en dat de instellingen en het gedachtegoed van het establishment de concentratie van macht en rijkdom in de handen van enkelen legitimeren en beschermen.

De belangen van degenen die de Britse maatschappij domineren, lopen niet altijd gelijk. Meer zelfs, ze zijn soms tegenstrijdig. Tot het establishment behoren politici die wetten maken, mediabaronnen die het debat bepalen, zakenmannen en financiers die de economie runnen, en de politiemacht die wetten afdwingt die in elkaar geknutseld zijn ten voordele van de machtigen. Maar in het establishment kruisen al die belangen en werelden elkaar, bewust of onbewust. Het bindmiddel is een gemeenschappelijke mentaliteit die stelt dat de mensen aan de top hun macht en hun voortdurend aanzwellend fortuin verdienen en die best kan samengevat worden in de advertentieslogan van cosmeticagigant L'Oréal: 'Want u bent het waard.' Het is die mentaliteit die politici ertoe heeft gedreven om belastinggeld achterover te drukken, de zakenwereld om belastingen te ontduiken en de bankiers uit de City om almaar grotere bonussen te eisen terwijl ze de wereld meesleuren in een economische afgrond. Dit alles wordt in de hand gewerkt en zelfs aangemoedigd door wetten die erop afgestemd zijn om de kleinste vergrijpen begaan door de ondersten op de sociale ladder, hard aan te pakken. Bijvoorbeeld uitkeringsfraude. 'Eén regelgeving voor ons, een andere regelgeving voor alle anderen' kan een andere samenvatting zijn van het establishmentdenken.